

Прегледни рад

UDC: 528.9:94(439)
DOI: 10.2298/IJGI1202117G

ЛАЗАРЕВА КАРТА УГАРСКЕ

Тивадар Гаудењи^{*1}, Млађен Јовановић^{**}

^{*} Географски институт “Јован Цвијић” САНУ, Београд

^{**} Природно-математички факултет, Нови Сад

Примљено 19 априла 2011; рецензирано 3 августа 2011; прихваћено 14 августа 2012

Апстракт: Лазарева карта *Tabula Hungariae* се сматра најстаријом сачуваном картом Угарске. Оригинал је израђен око 1515, а штампана верзија се појавила 1528. године у Инголштату. Рађена је стереотипском технологијом – штампана је дрворезом, након чега је ручно бојена. Картом су обухваћени простори данашње Мађарске, Словачке, делови Аустрије, Чешке, Румуније, Србије, Хрватске, Словеније, Пољске, Украјине. На њој су много детаљније него на дотадашњим картама приказана утврђења, насеља и неки историјски догађаји. Представља аутентичан и веома драгоцен документ и о приликама у северном делу данашње Србије, непосредно пред Османлијски продор након мохачке битке. Након њеног поновног „откривања“ 1906. године, представља предмет проучавања великог броја истраживача. Она представља и сегмент планетарног културног наслеђа, а од 2007. године налази се на Унесковој листи Светског регистра сећања. Оригинал карте се чува у Картографској збирци Хунгарика, Националне библиотеке Сечењи у Будимпешти.

Кључне речи: Лазарева карта, картографија, картографска пројекција, Угарска, Србија,

Увод

Једно од најзначајнијих средњевековних картографских дела на простору Европе је Лазарева карта Угарске (*Tabula Hungariae*). Ово је и најстарија сачувана државна карта Угарске и једна од малог броја сачуваних карата Европе из периода XV и XVI века.

Приказани садржај представља драгоцен документ о историјским приликама у овом периоду на простору великог дела Средње Европе. Такође, она је била узор али и извор каснијим картама. Ово се нарочито односи на јужне делове Угарске, који су у руке Османлија прешли након мохачке битке, а непосредно након израде карте.

¹Correspondence to: t.gaudenyi@gi.sanu.ac.rs

Карта представља и архив богате грађе о подручјима који се данас налазе у северном делу Србије. На карти су приказана подручја данашње Војводине, посавског дела Мачве, северни део Шумадије и ђердапски сектор Дунава. Међутим, она је ипак недовољно коришћена као извор информација о географским карактеристикама подручја, развоју насеља и историјским догађајима.

Раније карте Угарске

Након пада Цариграда (1453) и јачања утицаја Османске царевине на подручју Европе, угарски краљ Матија Корвин је пред извесном претећом опасношћу са истока био заузет организовањем војске али је пажњу посветио и картирању краљевине. Због тога је Франческу Роселију (Francesco Roselli) из Италије, дао задатак да направи државну карту Угарске. О Роселијевом раду у Угарској је остало мало података, највероватније услед тога што му је због лоше израде карата убрзо ускраћено гостопримство. Међутим, чини се да професионални неуспех у Угарској није праћен и финансијским, па је након повратка у Италију, 1480. године, основао радионицу за израду карата. Поред радионице он је отворио и продавницу карата, која се сматра првом у Европи. Прављење карата је постало породични занат, па је према попису инвентара, 1527. године, радионица располагала са ваљцима за штампање неколико карата Света, чији отисци нису сачувани (Gábor & Horváth, 1979). У инвентару се помиње и карта под именом *Ungheria dopia d'un foglio reale*, која је највероватније урађена током Роселијевог боравка на двору у Будиму (1478-1484) (Banfi, 1956).

Већ у раним студијама италијанске картографије (крајем XIX века) претпостављало се да је Роселијева карта представљала прву карту Угарске (Draskovits & Tardy, 2006). Истраживања указују да је Роселијева карта могла бити детаљна, са великим бројем топонима (Hrenkó, 1975). Претпоставља се да је Роселијеву карту као извор топонима користио и Лацијус. На његовој карти се на подручју Прекодунавља (Transdanubia) налази 301 топоним, док Лазар, који је податке прикупљао на терену, наводи само 110 топонима (Draskovits & Tardy, 2006). Други значајнији аргумент би могао да буде формат карте. Роселијева карта у свом називу носи име *Угарска на два реал листа*. На основу болоњског стандарда формата папира, који су користили мађарски и немачки произвођачи, све до почетка XIX века, реал је износио 44,5 x 61,5 cm. Дупли реал се добија спајањем уз дуже ивице, а ако се рачуна и губитак на маргинама, Роселијева карта је могла бити димензија 60,7 x 87 cm. У односу на каснију

Лазареву карту (1528), Роселијева је могла бити већа за 973 cm², па је стога могла да садржи и више топонима (Draskovits & Tardy, 2006).

Према доступним инфомацијама сачувани су поједини фрагменти карте Бернарда Ваповског (Bernard Wapowski) (Bagrow, 1928; Banfi, 1956). Карта је издата у Кракову, 1526. године, под називом *Polonia et etiam Hungaria ac Valachia, Turcia, Tarcia et Masovia* (Chowainec, 1955).

Лазарева карта Угарске “*Tabula Hungariae*”

“Откривање” карте

Током обележавања 50. годишњице Географског друштва из Беча, 1906. године, приређена и пригодна изложба карата. За ову прилику гроф Шандор Апоњи (Sándor Apponyi) је из своје личне збирке уступио и Лазареву карту. Изложба, пратећа публикација “Аустро-Угарска картографија за време ренесансе” (Oberhummer, 1907) и чланак Оберхумера и фон Визера објављен претходне године (Oberhummer & von Wieser, 1906), су Лазареву карту након неколико векова заборави вратили у фокус научне јавности (de Serres, 1814; Penck, 1907). Сачуван је само један примерак ове карте (Irmédi-Molnár, 1964; Kalić, 1986; Stegena, 1982), а међународну потврду изузетног значаја, карта је добила 2007. године, када је стављена на листу Светског регистра сећања (Memory of World Register) Унеска (UNESCO). Оригинал карте се чува у Картографској збирци Хунгарика (Hungarica) Националне библиотеке Сечењи (Országos Széchényi Könyvtár) у Будимпешти, као легат Шандора Апоњија из 1925. године (скица 1).

Методe и технике израде Лазареве карте

Иако је карта детаљно проучена, о њеном аутору постоји мало биографских чињеница. Један од разлога је и сукоб бечких и будимпештанских научних кругова током XX века око истраживања порекла аутора карте.

Лазар је био секретар Острогонског (лат. Strigonia; мађ.: Esztergom) архиепископа Тамаша Бакоца (мађ.: Tamás Bakócz; лат. Tomae Bakocz), коме је око 1515. године поверена израда карте Угарске. На овом пројекту Лазар је највероватније радио заједно са баварским математичарем Јаковом Циглером (нем. Jacob Ziegeler; лат. Jacobus Ziegler), који је касније постао професор Бечког Универзитета, а једно време био и декан Теолошког факултета. Циглерово име је у картографским круговима познато по књизи о Палестини из 1532. године у којој је приложена и карта са библијским местима (Gábor & Horváth, 1979).

Снимање терена Лазар је започео највероватније око 1510. године. За утврђивање географске ширине је коришћен гномон, док се одређивање географске дужине показало као компликованије па су и добијени подаци прилично непоуздани (Gábor & Horváth, 1979).

Скица 1. Лазарева карта Угарске (*Tabula Hungariae*), Инглоштат, 1528.

Замршен систем мерних јединица је резултирало првобитном размером карте од 1:281.340, што је одговарало тадашњем односу између дужине једног бечког клафтера (Wiener Klafter, 1,8-1,9 m) (на карти) и четири аустријске миље (у природи) (Hrenkó, 1974).

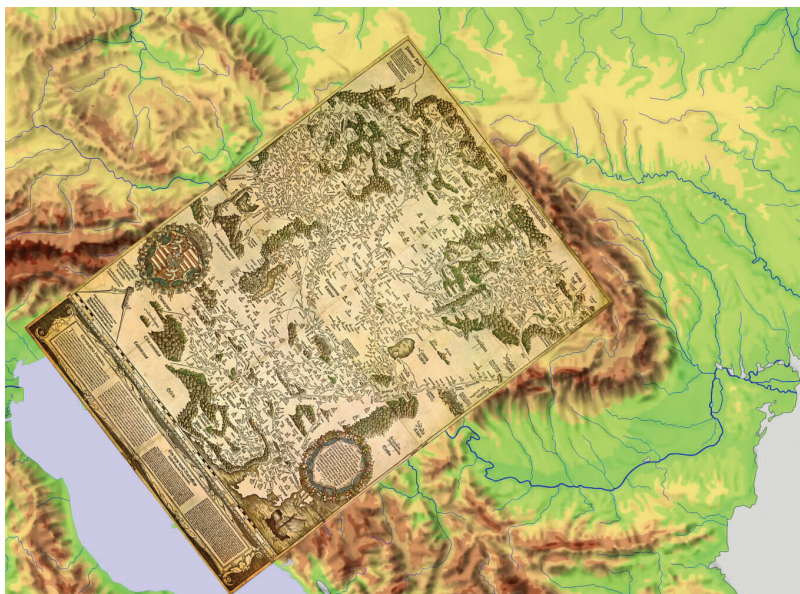
Четири ручно цртана дела Лазареве карте су похрањена у Краљевској библиотеци (*Bibliotheca Corvinia*). Након смрти краља Матије Корвина и “општег хаоса” (Gábor & Horváth, 1979, 48) у држави дошло је до отуђења доста јединица из фонда краљевске библиотеке (Gábor & Horváth, 1979).

Сплетом још увек довољно неразјашњених околности, оригинали карте су доспели до бечких картографа. Георг Танштетер (нем. Georg Tanstetter; лат. Collimitus Tannstetter) баварски картограф и универзитетски професор у Бечу у сарадњи са Петром Апианом (нем. Peter Apianus; лат. Petrus Apianus) баварским географом и астрономом, је дорадио оригиналне цртеже карте и припремио их за штампу. Мецена, а могуће и инспиратор овог подухвата је био дворски саветник Јохан Куспиниан (лат. Johannes Cusipinianus; нем. Johan Splesshelmer или Johan Splesshaymer). Отисци карте, у новој пројекцији и у размери 1:1.093.000, са димензијама 67,8 x 53 cm су у Инголштату (Ingolstadt) завршени средином маја 1528. године. Танштетер је још 1522. године добио петогодишњи монопол на свако издање карте које је уређивао. Поред овог издања, познато је још шест каснијих различитих издања Лазареве карте (Hrenkó, 1974b; Gábor & Horváth, 1979; Irmédi-Molnár, 1964).

Ово је једна од првих карата при чијој изради је коришћена стереотипска технологија: штампана је дрворезом (рељефни елементи), а након тога је ручно бојена (Hrenkó, 1974b, Irmédi-Molnár, 1964). Већ на први поглед се примећује чудна оријентација карте. Иако је на горњој ивици означен север, а на левој односно десној ивици - запад и исток, права оријентација се добија ако се карта заротира за 45-50° према истоку (Irmédi-Molnár, 1964) (скица 2). Чини се да је Чолноки (Cholnoky, 1943a, 1943b) међу првима разумео праву оријентацију карте, за чију израду је коришћена модификована Птолемејева кардиоформна пројекција. Она је данас познатија као Стабиус-Вернерова псеудоконусна пројекција (Stabius-Werner) (Keuning, 1955; Irmédi-Molnár, 1964) (скица 3).

Текст је исписан на немачком и латинском језику који је у Угарској био званични језик до 1784, у курзивној готици. За означавање већине насеља коришћена су мађарска имена али исписана према немачком или латинском правопису, уз доста ортографских грешака (Kalić, 1986). Сматра се да су

насеља на оригиналној Лазаревој карти исписана према мађарским именима уз коришћење латинског правописа, док су у првом штампаном издању називи прилагођени немачком правопису (Irmédi-Molnár, 1964). У каснијим римским реиздањима Лазареве карте неки су називи промењени - као што је пример Беча (Wien), који је означен италијанским (или по неким латинским) називом Vienna (Pokoly, 2006).

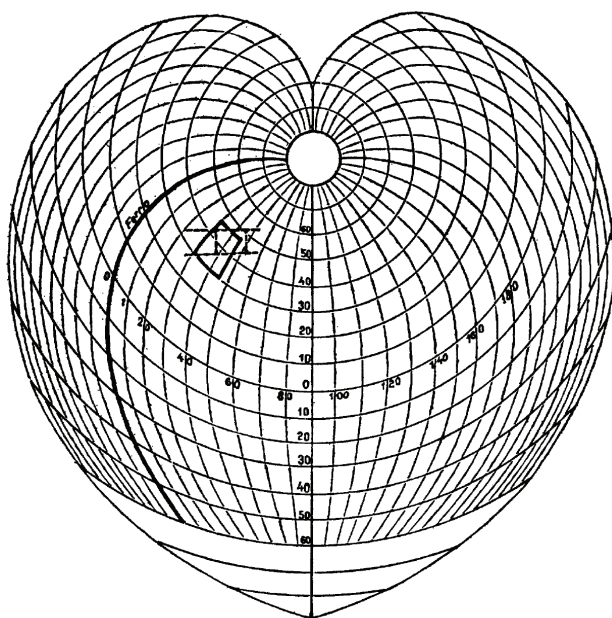

Скица 2. Правилна оријентација Лазареве карте (Позадина: Laszlo, 1996)

Садржај у доњем делу карте је збијенији највероватније због недостатка података, мада се помиње и разлог да је то намерно учињено - да би до изражаја дошао грб цара Фердинада I. Уколико се оријентација Лазарева карта правилно тумачи може се приметити да је хидрографија, с обзиром на тадашње прилике, добро приказана иако су реке представљане ванразмерно. У већини случајева су преувеличавана и речна острва. Може се приметити да неке реке имају бифуркацију (нпр. реке Ваг и Попрад), што се најчешће повезује са оштећењем дрвореза или погрешним гравирањем (Gábor & Horváth, 1979).

Орографски елементи су приказани на тада традиционалним начином - системом тзв. "кртичњака" односно стилизованим профилима. Називи планина су генерално ретки, а критеријум по којем су неке планине именоване је неуједначен. Иако се уочава настојање да се прикажу и

висинске разлике између планина, као и њихова вегетација (стилизована скица јаблана), орографија спада у слабије стране ове карте (Irmédi-Molnár, 1964).

Скица 3. Стабиус-вернерова псеудоконусна (кардиоформна) пројекција која је коришћена за израду Лазареве карте (преузето из Irmédi-Molnár, 1964)

На овој карти нису учртани путеви док је Трајанов мост (*Pons Traiani*) једини мост учртан на карти. Сматра се да га је Танштетер додао у првом штампаном издању (Kalić, 1986; Stegena, 1982).

Два места битака су представљена на карти - место Голубачке битке (1428) и битке код Мохача (1526), док је код Смедерева убележено да је град пао 1454. године. За битку код Голупца је писао “На овом месту код Голупца је цар Жигмунд несрећно изгубио битку против турског цара Мехемеда године 1409” (*Hic Imperator Sigismundus Galombecio cum Mahumete septino Turcarum imperatore infoeliciter pugnauit 1409*).

Многе картографе је збунила исцртана линија поред Тисе, од Сегедина до Ваца (Vác), а потом до Ђера (Győr), где прелази Дунав па паралелено са линијом Дунава се наставља у правцу Печуја (Pécs) и Шапца. Најпре је сматрано да линија представља пут али је половином XX века утврђено да

представља границу до које је Османска војска пустошила након што је добила битку код Мохача 1526 (Cholnoky, 1943a, 1943b). Чини се да је линију, која допире до ушћа реке Рабе у Дунав, унео Георг Танштетер (Irmédi-Molnár, 1964; Kalić, 1986).

Према свом карактеру, карта се најчешће сматра историјско-војном (e.g. Tomović, 1991; Brunner, 2006) јер су уцртана и места битака и подручја које је заузела војска Османског царства.

Репринти Лазареве карте

Захваљујући италијанским репринтима, Лазарева карта је била у употреби још у наредних сто година. Прво реиздање Лазареве карте се везује за Венецијанца Вавасора (ита. Vavassore; лат. Vadagsinus или Valvassori) који је карту објавио 1553. године (Irmédi-Molnár, 1964), а касније су и римски издавачи приредили репринте Лазареве карте. Две основне копије Лазареве карте су урађене у Риму, које на основу коришћења и израде штампарских плоча имају више верзија. Прву и пету римску бакрорезну копију Лазареве карте је прецртавао Пиро Лиђорија (Pirro Ligorio), бакрорез израдио Себастиано ди Ре (Sebastiano di Re), а у издању Михела Трамецина (Michelle Tramezzino) је штампана 1559. и 1602. године. Код друге основне копије анониман је цртач и бакрорезач карте, док је на четвртој верзији назначено је да штампана код Клода Душеа (Claude Duchet) (Bak, 2006). У овим издањима нису рађене корекције картографског садржаја, изузев промена назива неких места, него су графички редизајниране уз коришћење иновираних техника штампе.

Садржај карте везан за подручје данашње Србије

Лазарева карта представља веома драгоцен извор података о насељима и историји подручја која се данас налазе у Србији. Словенска топонимија је разнолико заступљена. Има тачно забележених имена, али и таквих које су пописивачи упознали са извесним грешкама. Као и код угарске топонимије има ортографских и других грешака, лошег превођења, нетачних појединости (Irmédi-Molnár, 1964) (скица 4).

Пажљиво су уцртани утврђени градови, мања утврђења, куле и сви типови средњовековних фортификација. Символи који означавају градове и утврђења су међусобно различити, а очигледно да су рађени по одређеном критеријуму. Стиче се утисак да се тежило представљању неког карактеристичног дела града.

Скица 4. Сегмент Лазарево карте Угарске, на којој је приказан и део простора данашње Србије

Насеља без утврђења су обележена празним кружићима и/или именом места или карактеристичним симболом. У укупном броју оваквих насеља је знатно мање.

Очигледно да је аутор добро познавао физиономију насеља али се ипак уочавају и неке грешке. Дебрецин је тако приказан као највећи град Угарске, што према историјским изворима није био (Gábor & Horváth, 1979).

У Београду се може запазити једна велика тврђава на којој је исткнута застава - очигледно Горњи град. Путници су управо тако доживљавали топографију Београда, о чему сведоче многобројни извори и путописне белешке током векова (Kalić-Mijošković, 1967, Popović, 1982). Вреди истаћи и једно поређење: Београд је представљен као једна од највећих тврђава, већих од Будима и Острогона. Вреднован војним мерилима епохе, Београд је на Лазаревој карти са правом стекао посебно место. Савременици су тачно оцењивали његову важност у одбрамбеном систему средње Европе. Други српски градови XVI века, су неуједначено приказани, тако да је Смедерево готово безначајна тврђава, чак мања од Голупца, ознаком сведено на улогу мањих утврђења дуж Дунава (Ковин, Харам и др.) (Kalić, 1986).

Земун је приказан једном истакнутом грађевином без бедема. Овај начин приказивања града са данашњом Гардошком кулом је коришћен и на другим познатим угарским картама с краја XVI века (Kalić, 1986). Знак који је употребљен за Земун се разликује од онога који стоји за Купиново или Сланкамен. Стиче се утисак да су симболи за градове веома често прилагођавани стварном стању на терену, а не произвољном поступку цртача. Такав закључак оснажује анализа појединости датих уз места као што су Бач, Печуј, Сибињ... Начин приказивања градова стога представља добар материјал за проучавање различитих типова средњевековних фортификација (Kalić, 1986).

Бечкерек је на карти опасан великим језером у које се улива Тамиш, а повезан је и са Тисом и Дунавом. На Фрушкој гори су учртани *Dombo* (Раковац) и *Erdnek* (Врдник или Ердевик) (Kalić, 1986). На овој карти се први пут наводи словенски топоним Бистрица (Bistritz) за локалитет источно од Футога, наспрам Петроварадинске тврђаве (скица 4).

На карти се налазе и разне белешке историјске садржине. Оне указују на завичај угледних људи, на важна попришта борби или друге појединости.

На карти се углавном тачно бележе догађаји из ратне историје угарско-османских сукоба. Према истраживањима Ј. Калић (1986) једна од најзанимљивијих белешки је она која стоји уз град Голубац. Кратак текст саопштава да је на томе месту цар Жигмунд ратовао против турског султана Мехмеда I, 1409. године. Ипак, податак о поразу цара Жигмунда код Голупца изазива извесне недоумице.

Иако је голубачка битка из 1428. године много познатија, скоро потпуно је сигурно да се на истом месту одиграла и 1409. године. Додуше, Мехмед I тада још није био султан али 1428. већ није био међу живима. Чињеница је да је Османска војска ратовала у Србији током више месеци 1409. године, а подаци говоре да је те године угарски краљ Жигмунд био у Србији (Kalić, 1986).

У сваком случају, традиција о угарско-османском сукобу код Голупца није забележена само на Лазаревој карти. Она је преношена и касније. Самбуко тј. Жамбоки (лат. *Sambucus*; мађ. *Zsámboky*) је на своју карту унео погрешну годину 1496. уместо 1409, док се на картама XVII века поново јавља 1409. година (Hrenkó-Stegená, 1973; Bagrow, 1951).

На Лазаревој карти је упадљиво обележено место Мохачке битке 1526. године. Ту се налази и краћи текст, који се сматра најстаријом представом самог догађаја јер је карта штампана само две године после овог пораза Угарске војске.

Када се тако посматра Лазарева карта, остаје нејасно зашто друга велика бојишта нису ни уписана ни уцртана. Ратне сцене код Голупца и Мохача дочаравају поразе угарских владара. Ако је то било мерило одабирања бојишта, онда је разумљиво што опсада Београда од стране Османлија 1456. године није привукла пажњу аутора карте, иако је она у своје време схватана као догађај европске важности, далеко упечатљивији од осталих. Ни друга велика битка, она из 1521. године није означена. Лазар је радио на карти пре тога, у другој деценији XVI века, па је јасно да он није могао унети тај податак. Међутим, на београдској тврђави на истакнутој застави види се знак полумесеца, као на неким другим градовима који су већ пали под власт Османлија. Највероватније да је неко касније додао те симболе. Ако то није била познија интервенција самог Лазара (година његове смрти није позната па се то са сигурношћу не може тврдити), онда то највероватније треба приписати Танштетеру (Kalić, 1986) (скица 4).

На Лазаревој карти су поред градова на десним обалама Саве и Дунава (Шабац, Смедерево, Београд, Голубац), на територији данашње централне Србије уцртана још само два утврђења: Жрнов (*Czarnow*) и *Zenowtz* (Kalić, 1986).

Авалско утврђење Жрново је приказано још на Роселијевој карти (око 1480), где је забележено *Gernovo – Guardia de Turco*. Наводи се и на Лајденској (око 1495) и картама с почетка XVI века. На неким картама XVI века јавља се и ознака *Guardia di Turchi* без имена Жрнова (Hrenkó & Stegena, 1982). Турци, Трачани и Далмати називају је “Cavala” док су је Мађари звали *Sarno* (Dinić, 1951, 1958).

Једини покушај да се од Османлија преотме Жрнов извршен је управо у време настанка Лазареве карте. Угарска војска под вођством ердељског војводе Јована Запоље преузела је 1515. године изненадни напад на утврђен град на Авали, али при том је доживела тежак пораз (Dinić, 1951, 1958; Sanudo, 1878).

С обзиром да се на Лазаревој карти Угарске, поред Жрнова, јужно од Београда налази још једно утврђење *Zenowz*, није без значаја појединост да се код писаца XVI века у Угарској јавља облик *Cernovicium* за Жрнов. То је *arch Cernovicium*, коју безуспешно напада ердељски војвода 1515. године, како је то забележенио Јован Михаило Брут (Dinić, 1951). У сваком случају у каснијим картама Угарске се приказује и утврђење *Czenobicz*, југоисточно од Шапца (Kalić, 1986).

На основу приказа територије данашње Србије, ван граница Угарске, Калић (Kalić, 1986) закључује: “Покорена Србија под влашћу Османлија почетком XVI века не занима Хабзбуршки двор. Интерес састављача се зауставља на подунавским градовима, Посавини и Босни. Ту је у тај мах крај хабзбуршке антитурске политике. Остаје у Србији празно све оно што су још током XV века европске карте Балкана помно бележиле (фра Мауро, Франческо Росели и друге). Уместо насеља и хидрографије уносе само обласна имена, називи државе, општи појмови: *Rascia*, *Rassen*, *Servia olim Misia Superior*, *Syrffen*” (Kalić, 1986, 434). Међутим, закључци Калићеве не могу бити безрезервно прихваћени, јер како и наслов Лазареве карте каже, тема је била територија Угарске, а на њој су приказана и нека места и догађаји на рубим деловима монархије. Хабзбурге је тада сигурно занимала Србија, јер је османлијска опасност стизала из тог правца. На сличан начин на који је приказана територија Србије, приказани су и делови данашње Пољске, Молдавије, Аустрије, Штајерске или Истре. Без обзира што су унесена

само обласна имена, називи држава и општи појмови (нпр. *Poloniae Pars*, *Moldaviae Weta*, *Pannonia Superioris fiue Austriae pars*, *Stiriae pars*, *Histria*) (скица 4), гранична подручја Угарске су сигурно била у сфери интересовања владајуће династије.

Закључак

Лазарева карта Угарске која ће се дуго користити као картографски узор, садржи богату грађу о насељима у Војводини али подручја јужно од Дунава и Саве (изузев дела која није уз Посавину или Подунавље) који само су означена али нису приказана. Више од једног века Лазарева карта привлачи пажњу многих истраживача који још увек налазе нове историјске или географске информације на овој карти. Лазарева карта свакао је драгоцен картографско дело које мора да се уврсти у једне од оних историјских карта изузетног значаја, јер су обележиле један период за део данашње Србије.

Лазарева карта Угарске је у електронском облику доступна на Унесковом сајту Светског сећања (URL 1), док оригинал, копија и копија у дигиталном формату се налазе у картографској збирци Библиотеке Сечењи у Будимпешти (URL 2).

Захвалност

Аутори се захваљују Министарству просвете и науке за подршку у оквиру пројекта МНТР 47007.

Литература

- Bagrow, L. (1928). *A. Ortelii Catalogus Cartographorum*, I, 25-26. Gotha
- Bagrow, L., (1951). *Die Geschichte der Kartographie*. Berlin.
- Bak, B. (2006). Roman editions of the Lazarus Maps'. *Studia Cartologica (Térképészeti Tanulmányok)* 13, 31-42. Budapest.
- Banfi, F. (1954). Two Italian Maps of the Balkan Peninsula. *Imago Mundi* 11. 17-34.
- Banfi, F. (1956). Sole Surviving Specimens of Early Hungarian Cartography. *Imago Mundi* 13, 89-100.
- Brunner, K. (2006). Gedruckte Regionalkarten des 16. und 17. Jahrhunderts. *Studia Cartologica (Térképészeti Tanulmányok)* 13, 71-80. Budapest.
- Cholnoky, J. (1943a). Magyarország első jó térképe. *Magyar Katonai Szemle*, 3, 93–98. (In Hungarian)

- Cholnoky, J. (1943b). Elnöki megnyitó a Magyar Földrajzi Társaság 1943. évi közgyűlésén. *Földrajzi Közlemények*, 71, 91–100. (In Hungarian)
- Chowaniec, C. (1955). The First Geographical Map of Bernhard Wapowski. *Imago Mundi* 12, 59–64.
- Ćirković, S. (1968). Golubac u srednjem veku. *Požarevac* 14–16.
- de Serres, M. (1814). *Voyage en Austiche, ou essai statistique et géographique sur cet empire*. Chez Arthus Bertrand Libraire-Editeur. Paris.
- Dinić, M. (1951). *Gradja za istoriju Beograda u srednjem veku, I*. Istorijski arhiv Beograda.
- Dinić, M. (1958). *Gradja za istoriju Beograda u srednjem veku, II*. Istorijski arhiv Beograda.
- Draskovits, Zs. T., & Tardy, J. (2006): Some Hungarian aspects of early European maps. *Studia Cartologica (Térképészeti Tanulmányok)* 13, 397–401. Budapest.
- Gábor, I., & Horváth, Á. (1979). *A haditérképek históriája – Fejezetek a térképészet és a katonaföldrajz történetéből*. Zrínyi Katonai Kiadó. 267. pp. Budapest (in Hungarian)
- Hrenkó, P. (1974a). Lazarus (Rosetus) Magyarország első térképének alkotója. *Geodézia és Kartográfia*, 26, 463–466. Budapest (in Hungarian)
- Hrenkó, P. (1974b). A Lázár-térkép szerkezete. *Geodézia és Kartográfia*, 26, 359–365. Budapest (in Hungarian)
- Hrenkó, P. (1975). Magyarország Gastaldi térképén (Hungary on Gastaldi's map). *Geodézia és Kartográfia*, 27 (2), 110–121. Budapest (in Hungarian)
- Hrenkó, P., & Stegena L. (1973): A török háborúk eseményei Magyarország korabeli térképein. *Studia Cartologica (Térképészeti Tanulmányok)* 4, 3–14.
- Irmédi-Molnár, L. (1964). The Earliest Known Map of Hungary. *Imago Mundi* 18, 53–59.
- Kalić, J. (1964). Prilog istoriji Beogradske banovine. *Zbornik Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu*, 8, 533–540. (in Serbian)
- Kalić, J. (1978). Srbija i Beograd počekom XV veka. *Godišnjak grada Beograda* 25, 103. (in Serbian)
- Kalić, J. (1986). La plus ancienne carte de Hongrie. Recueil des travaux de l'Institut d'études byzantines XXIV–XXV. In: *Belgrade* 423–435. (in Serbian, summary in French)
- Kalić-Mijušković, J. (1967). Beograd u srednjem veku. *Beograd*. 106 pp. (in Serbian)
- Keunning, J. (1955). The History of Geographical Projections until 1600. *Imago Mundi* 12, 11–24
- Kuchar, K. (1957). Lazar's Landkarte, des älteste geografische Bild der Slowakei. *Sbornik československé společnosti zeměpisné*, 62, 88–110.
- Mályusz, E. (1984). *Mátyás király uralma Magyarországon*. Budapest. 60. (in Hungarian)

Лазарева карта Угарске

- Oberhummer, E. & von Wieser, F. (1906): Wolfgang Lazius' Karten der österreichischen Lande und des Königreichs Ungarn. Innsbruck
- Oberhummer, E. (1907). Österreich-Ungarn im Kartenbild der Renaissance, *Mitteilungen der k. und k. geographischen Gesellschaft in Wien* 50, 94-95.
- Penck, A. (1907). Wolfgang Lazius' Karte von Österreich-Ungarn. *Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin*, 2, 76-86.
- Pokoly, B. (2006). On exonyms and their use in the Hungarian language. *Studia Cartologica (Térképeszeti Tanulmányok)* 13. 350-355.
- Popvić, M. 1982. *Beogradska tvrđava*. Beograd (in Serbo-Croatian)
- Stegena, L. (1982). Lazarus Secretarius: The First Hungarian Mapmaker and His Work. Akadémiai, Budapest
- Sanudo, M. (Ed.) (1877). *Történelmi Tár* 24. MTA Történelmi Bizottsága, 56-62, 81-89. (in Hungarian)
- Sanudo, M. (Ed.) (1878). *Történelmi Tár* 25. MTA Történelmi Bizottsága, 13. (in Hungarian)
- Stojanović, Lj. (1921). Stari srpski rodoslovi i letopisi, *Srpska kraljevska akademija - Zbornik za srpski jezik i književnost - Prvo odeljenje XVI.* 382 pp. Beograd-Sremski Karlovci (in Serbian)
- Tomović, G. (1991): Serbia on Early Maps from the Classical Times to the End of the 16th Century. In Srejskić, D. (Ed.) *Serbia and the neighboring countries on early maps. Gallery of the Serbian academy of Art and Sciences* 70, 21-52 (In Serbian with English abstract)
- Zentai, L. (1996). *Relief of the Carpathian-basin and its surroundings* (based on Atlas of Central Europe).

Подаци са интернета:

URL 1: <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/flagship-project-activities/memory-of-the-world/register/full-list-of-registered-heritage/registered-heritage-page-8/tabula-hungariae/#c183698> (4. 11. 2011)

URL 2: http://setaria.oszk.hu/peldinfo_spring/peldinfo.htm?id=2812575&language=hu&view=1